Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года № 2 (336) 11-25 СТУДЗЕНЯ 1998 г.

Чаму затрымаўся гэты нумар "Нашага слова"

Шаноўныя сябры "Нашага слова". Гэты нумар затрымаўся роўна на тыдзень у сувязі з тым, што ў Гарадзенскім абласным упраўленні па друку ўзніклі пытанні да рэдакцыі газеты па некаторых нашых публікацыях і правільнасці афармлення выхадных звестак.

Пасля тлумачэння, якія далі рэдактар і кіраўніцтва Таварыства беларускай мовы, прэтэнзіі да газеты пакуль што знятыя. Газета зноў выходзіць і друкуецца ў Лідзе.

Рэдакцыя просіць прабачэння ў вас, шаноўныя нашы чытачы. Такія збоі непазбежны на этапе станаўлення любой газеты, асабліва, калі газета спрабуе быць незалежнай.

Вынікі падпіскі

Шаноўныя сябры "Нашага слова". Толькі пятага студзеня сталі прыблізна вядомыя вынікі падпіскі на нашую газету. Першы нумар за 1998 год адпраўлены па 548 адрасах. Гэта не так шмат, як хацелася б, але гэта ўжо дае нам магчымасць аплаціць друк і паперу двух нумароў штомесяц.

Акрамя таго мы прадаўжаем пастаўляць газету ў шапкі "Саюздруку" Гарадзенскай вобласці, шапікі ТБМ у Менску і Маладэчне.З першага студзеня мы пачалі пастаўку газеты ў шапікі "Саюздруку" г.Менска.

Вядзецца праца па арганізацыі распаўсюджання газеты па астатняй Беларусі. Маецца вельмі шмат перашкодаў рознага плану, але, будзем спадзявацца, нам іх удасца пераадолець. Ва ўсякім разе мы будзем інфармаваць вас па ўсіх праблемах, якія ў нас узнікаюць.

У студзені мы выйдзем тры разы. У лютым — або тры, або чатыры. У сакавіку — адназначна, чатыры.

Сёння вакол газеты складваецца кола аўтараў, але інфармацыі з месцаў усяроўна не хапае. У пяці нумарах газеты прайшлі матэрыялы: з Менску, Горадні, Ліды, Койданава, Глыбокага, Докшыц, Ашмян, Віцебска, Воршы, Баранавіч, Мастоў, г.п. Красна-сельскі і — на тым ўсё.Дванаццаць населеных пунктаў з цэлай Беларусі. Тым не менш мы спадзяёмся, што дойдзем да ўсіх гарадоў і вёсак і людзі прыйдуць да нас. Новы год пачаўся. Новая праца — таксама.

Вынікі падпіскі па раёнах

Берасцейская вобласць	
Пінск	— 2
Столін	— 3
Ганцавічы	— 2
Кобрын	— 4
Іванава	— 2
Ляхавічы	— 1
Берасце	— 8
Камянец	— 3
Усяго	**— 28**
Віцебская вобласць	
Віцебск горад	— 15
Чашнікі	— 1
Віцебск РВСП	— 1
Гарадок	— 1
Шаркаўшчына	— 2
Наваполацк	— 4
Талочын	— 1
Полацк	— 3
Ушачы	— 2
Браслаў	— 6
Міёры	— 3
Бешанковічы	— 1
Шуміліна	— 1
Верхнядзвінск	— 8
Усяго	**— 49**
Гомельская вобласць	
Светлагорск	— 9
Петрыкаў	— 1
Мозыр	— 3
Буда-Кашалёва	— 2
Добруш	— 1
Калінкавічы	— 1
Гомель горад	— 17
Брагін	— 1
Рэчыца	— 3
Чачэрск	— 1
Гомель РВПС	— 1
Усяго	**— 40**
Гарадзенская вобласць	
Смаргонь	— 4
Ашмяны	— 19
Зэльва	— 1
Слонім	— 10
Наваградак	— 4
Ліда	— 52
Гародня РВПС	— 3
Ваўкавыск	— 4
Гародня горад	— 26
Карэлічы	— 4
Масты	— 5
Воранава	— 1
Бераставіца	— 1
Свіслач	— 3
Усяго	**— 137**
Менская вобласць	
Жодзіна	— 3
Беразіно	— 1
Маладэчна	— 6
Пухавічы	— 3
Дзяржынск	— 3
Менск РВПС	— 4
Ст.Дарогі	— 1
Валожын	— 4
Слуцк	— 6
Мядзель	— 3
Стоўбцы	— 2
Капыль	— 1
Чэрвень	— 3
Барысаў	— 2
Нясвіж	— 3
Менск горад	— 220
Любань	— 1
Усяго	**— 266**
Магілёўская вобласць	
Горкі	— 12
Касцюковічы	— 1
Магілёў горад	— 7
Асіповічы	— 4
Клімавічы	— 2
Бабруйск горад	— 2
Усяго	**— 28**

У Серабранцы створаны блок дэмакратычных сілаў "Хартыя-97"

26 лістапада 1997 года ў Ленінскім раёне г.Менска створаны каардынацыйны камітэт "Хартыі-97", куды ўвайшлі прадстаўнікі БНФ, АГП, БСДГ, партыі Здаровага Сэнсу і іншых дэмакратычных арганізацый. Галоўная мэта гэтага камітэта аб'яднаць тых людзей у раёне, якія падзяляюць ідэалы "Хартыі-97": хочуць імі кіравацца. Адной з першых акцый, ў якой прынялі ўдзел сябры каардынацыйнага камітэта "Хартыі-97", быў пікет супраць забароны газеты "Свабода", які быў арганізаваны на пр.Ракасоўскага 10 снежня з 11 да 12 гадзін на ініцыятіве сяброў БНФ.

Зараз справа ідзе да стварэння рэгіянальнага выдання, якое можа аб'яднаць жыхароў раёна вакол асноўных прынцыпаў Хартыі-97. Варта адзначыць, што ў тэксце Хартыі-97 выказана занепакоенасць станам развіцця беларускай мовы і культуры. Гэта сведчыць пра тое, што ўсе дэмакратычна настроеныя людзі Беларусі разумеюць, што без належнага развіцця беларускай мовы, гісторыі і культуры ў нашай краіне дасягнуць сапраўднага дабрабыту для большасці грамадзян Беларусі проста немагчыма.

Алег Трусаў, першы намеснік Старшыні Рэспубліканскай Рады ТБМ.

Новая грамадская арганізацыя ў Лідзе

23 снежня ў Лідзе ўтворана новая грамадская арганізацыя — Альянс "Дэмакратычная Ліда". У альянс увайшлі лідскія арганізацыі Беларускага Народнага Фронту "Адраджэньне", партыі БНФ, Таварыства беларускай мовы, Таварыства беларускай школы, Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі "Народная грамада", Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады, Партыі здаровага сэнсу, Згуртаванне лідскай моладзі імя Гедыміна, харугва "Гедымін" Беларускага згуртавання вайскоўцаў. Альянс адкрыты для іншых арганізацый і партый дэмакратычнага кірунку.

У Наваградку стартаваў "Год Міцкевіча"

24 снежня, у дзень нараджэння Адама Міцкевіча узяў старт "Год Міцкевіча", названы так ЮНЭСКА і аднясёны на ўвесь 1998 год, год 200-годдзя са дня нараджэння вялікага беларускага паэта.

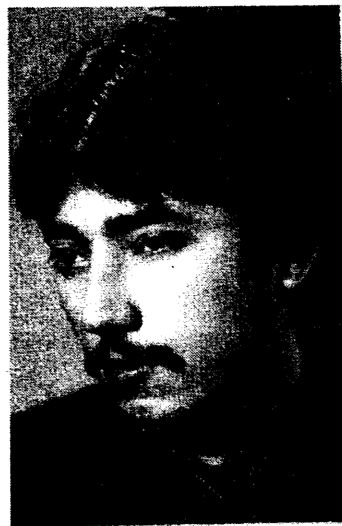
Распачалася імпрэза са ўскладання кветак да помніка песьняру ад жыхароў горада і прадстаўнікоў дэлегацыі з Менску, начале з намеснікам міністра культуры Рэспублікі Беларусь В.Гедройцам.

Удзельнікі наведалі дом-музей паэта, а адкрыццё дзён Міцкевіча адбылося ў актавай зале каледжа. Тут мелі слова дырэктар навукова-асветніцкага цэнтра імя Скарыны Адам Мальдзіс, літаратары К.Цвірка і М.Аўрамчык, старшыня навагрудскага райвыканкама А.Ліс.

Адбылася прэзентацыя кніг "Міцкевіч і Беларусь" і "Прысутнасць былога".

Юры Карэйва

Ворагам Беларушчыны

Наследванне Янку Купалу

Ах, як заўжды, панове, зноў вы
нам усю справу псуеце,
ды разматыя размовы
на тую ж тэму ведзіце.

Які зноў кат-русіфікатар
зусюль вас столькі пазганяў,
што супраць нас, ды так заўзята
сцялася гэткіх псоў гайня!

Чаго ж хацець вам? Вы ж па мове
хаўтурны справілі хаўрус!
Спрадвеку так было, панове.
І што? Дзе ж дзеўся беларус?

Ці мо падаўся ў ваўкалакі,
ці зрокся ўласнай галавы,
а мо ў расейцы ці ў палякі
ён запісаўся так, як вы?

Няўжо ён — раб дурной пакоры,
каб самахоць сябе звязці,
пайсці на здрадныя ўгаворы,
як быдлу ў скон, да вас пайсці!

Ці ж ён такі, як вы, галганне,
зацёртае ў імперскі кут,
куды з мазгамі без ваганняў
за бруд улады здаў манкурт!

А той, так спрытным да работы,
той д'ябал-хлус вам за яе
дае якія ўсім "даброты"?
На хлеб з вадою ці стае?

За працу гэткую вар'яцце,
уздасцца вам: не сцерпіць Бог
тых, што, як юда, на распяцце
народ свой злыдням здаць
спамог!

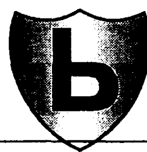
А ці не час вам, ліхадзеі,
спыніць нас "мэнкамі"
страшаць!
Кажу бо вам: не вам, зладзеі,
лёс беларусаў вырашаць!

Не спыніцеся — ліха з вамі!
Заенчыце на цэлы свет,
калі нарэшце станем самі
мы пракладаць да волі след!

Паседжанне Гарадзенскай абласной рады БНФ "Адраджэньне"

4 студзеня ў Лідзе прайшло паседжанне Гарадзенскай абласной рады БНФ "Адраджэньне". Рада разгледзела адно пытанне: "Аб адносінах да цэнтральных органаў БНФ".

Рада даручыла сябру Сойма, старшыні Карэліцкай раённай рады БНФ "Адраджэньне" Алесю Самцу і старшыні Гарадзенскай абласной рады БНФ "Адраджэньне" Міколе Баўсюку давесці пазіцыі нізавых арганізацый БНФ Гарадзенскай вобласці да кіраўніцтва Фронту.

№ 2 (336) 11-25 СТУДЗЕНЯ 1998 г. НАША СЛОВА

Гісторыя і сучаснасць

18 снежня 1997 года у актавай зале Дома культуры Баваўнянага вытворчага аб'яднання адбылася ўрачыстая вечарына, прысвечаная 80-годдзю са дня склікання І Усебеларускага Кангрэсу.

Імпрэза пачалася паказам дакументальнага фільма "Аркадзь Смоліч". Гледачы даведаліся, што Аркадзь Смоліч—прадстаўнік 2-ой хвалі беларускага Адраджэння, прыхільнік беларускай ідэі, адзін з міністраў першага беларускага ўрада БНР, прафесар геаграфіі, аўтар падручніка па геаграфіі Беларусі.

Пасля прагляду фільма Алесь Горбач прачытаў верш Янкі Купалы "На сход", у якім аўтар заклікае беларусаў ісці на сход "як роўны жыхар між роўных жыхароў".

Затым выступіў старшыня Баранавіцкага аддзялення Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны, выкладчык гісторыі Сырыца В.А. Ён расказаў аб скліканні І Усебеларускага Кангрэсу ў снежні 1917 года ў Менску. Прамоўца расказаў, што на з'езд было абрана каля 2000 дэлегатаў ад рабочых, сялянства, салдацкіх камітэтаў, інтэлігенцыі. На гэты з'езд прыехалі прадстаўнікі амаль усіх палітычных партый Беларусі. Сырыца В.А. патлумачыў, што на Кангрэсе, нягледзячы на разнастайнасць яго дэлегатаў, панаваў святочны прыўзняты настрой — выбраныя адчувалі, што ўпершыню за шмат гадоў самі людзі Беларусі ўзялі лёс Бацькаўшчыны ў свае рукі. Далей выступоўца адзначыў, што на З'ездзе, як на любым, абраным дэмакратычным шляхам народным сходзе, утварыліся розныя групы, не ва ўсім згодныя паміж сабой. Найбольш выразнымі былі групы так званых "абласнікоў", якія выступалі за захаванне еднасці Беларусі з Расеяй, і "незалежнікаў", што імкнуліся за самастойнасць Беларусі. Цікава, што як і цяпер прыхільнікі еднасці з Расеяй мелі найбольшую падтрымку сярод дэлегатаў з усходу Беларусі, незалежнікі ж пераважна паходзілі з захаду. Менавіта паміж тымі фракцыямі і адбывалася галоўная дыскусія накont далейшага лёсу Беларусі.

Але гэты Кангрэс быў разагнаны бальшавікамі, якія не хацелі аддаваць нікому сваю ўладу. Вось так скончылася гісторыя Усебеларускага З'езду. Далей працу З'езду працягнулі Рада і Народны Сакратарыят Беларусі (урад). Сырыца В.А адзначыў на прыканцы свайго выступлення, што Рада Ўсебеларускага З'езду, праз некаторы час, 25 сакавіка 1918 года Трэцяй Устаўной Граматай абвясціла дзяржаўную незалежнасць Беларусі.

І мы грамадзяне сёняшняй Беларусі павінны рабіць усё магчымае, каб захаваць незалежнасць нашай Бацькаўшчыны.

Цікавай і напружанай, на мой погляд, была гульня "Брэйн-рынг", праведзеная В.Сырыцай. Барацьба адбылася паміж камандай Баранавіцкага недзяржаўнага эканоміка-юрыдычнага тэхнікума і камандай Баранавіцкага інстытута правазнаўства.

Студэнты з вялікім захапленнем адказвалі на розныя пытанні па гісторыі нашай роднай зямлі. У перапынках гучалі песні, якія падымалі настрой удзельнікам "Брэйн-рынгу".

Лічу, што гэтая вечарына садзейнічала абуджэнню цікавасці да роднай гісторыі, патрыятычнаму выхаванню моладзі.

**Вікторыя МІХАЛЬЧЫК,
студэнтка ІІ курса Баранавіцкага недзяржаўнага эканоміка-юрыдычнага каледжа.**

Спецкурс "Спадчына" любяць вучні школы

У Струбніцкай сярэдняй школе трэці год выкладаецца спецкурс "Спадчына роднага краю". Такога няма ні ў адной школе раёна. Пра яго мэты і прызначэнне разважае намеснік дырэктара школы І.А.СВЯРТОК.

— Ірына Антонаўна, калі і як узнікла ідэя спецкурса, якія яго мэты?

— Гэта адбылося пяць гадоў назад. Настаўнікі педкалектыву заўважылі, што вучні цікавяцца мінулым свайго краю, але не ведаюць яго гісторыі і культуры. Нешта трэба рабіць.

Узнікла ідэя — стварыць спецкурс. Назвалі яго "Спадчына роднага краю". Мэта была адна — вывучыць гістарычнае мінулае сваёй мясцовасці, жыхароў Струбніцы і навакольных вёсак.

— Вядома, былі ваганні, сумненні, непаразуменні...

— Але было галоўнае — жаданне. Быў некаторы запас матэрыялу. Яго зрабіла наша настаўніца, зараз пенсіянер Аліна Эдуардаўна Якубовіч. Таму вырашылі далей збіраць матэрыял па гісторыі роднага краю.

Матэрыял падбіраўся па наступных кірунках: гісторыя роднага краю; гісторыя родных вёсак; культура раёна і навакольных вёсак, фізіка-геаграфічная характарыстыка і экалогія раёна.

— Як я зразумеў, заняткі па спецкурсу носяць навучальны і доследна-практычны характар?

— Так, вывучаецца пэўная тэма і збіраецца па ёй матэрыял. Так, вучні першых класаў вывучаюць народныя гульні. Другі і трэці класы знаёмяцца з народнымі рамёствамі, якія вядомы ў нашым краі. Вучні чацвёртага і пятага класаў збіраюць звесткі пра людзей, якія праславілі нашу мясцовасць. Шасцікласнікі складаюць тапанімічны слоўнік, сямікласнікі займаюцца этнаграфіяй. Трагічныя старонкі гісторыі краю даследуюць вучні восьмага класа. Навучэнцы 9-11 класаў даследуюць ступень уздзеяння чалавека на прыроду сваёй мясцовасці. Імі ж распрацоўваецца прект па выкарыстанні і ахове сваіх прыродных рэсурсаў. Як бачна, тэмы самыя разнастайныя. А вось энтузіясты музейнай справы вывучаюць рэлігійныя святыні.

Гутарыў А.САБАСЦЯН.

Што новага ў новай кнізе

Напрыканцы 1997 года ў выдавецтве "Экаперспектыва" свет пабачыў навучальны дапаможнік "Гісторыя Беларусі". Аўтары А.Абецэдарская, П.Брыгадзін, Л.Жылуновіч і інш. Пад рэдакцыяй Ю.Казакова, А.Хаханоўскага і інш. Рэцэнзентам выступае кафедра гісторыі Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я.Купалы і кандыдат гістарычных навук дацэнт В.Маразевіч. Дапаможнік прызначаны для ліцэяў, гімназій, школаў з паглыбленым вывучэннем гуманітарных дысцыплін. Сярод аўтараў шмат вядомых гісторыкаў, зарэкамендаваўшых сябе дапытлівымі і скрупулёзнымі даследчыкамі, такія як Г.Сагановіч, С.Тарасаў, С.Сяльвестрава-Куль, М.Чарняўскі.

Тым не менш кніга робіць двоякае ўражанне. Свежым і арыгінальным з'яўляецца падача гістарыяграфіі і крыніцаў ды спісу літаратуры, а таксама вытрымак з дакументаў і матэрыялаў. Такое аздабленне кожнага раздзела робіць больш грунтоўным усё выкладзенае ў тэксце.

Разам з тым назіраецца заведама спрошчаны падыход да шмат якіх перыядаў і падзей. Я не збіраюся рабіць аналіз усёй кнігі, але некаторыя заўвагі мушу выказаць. Раздзел 2. Аўтар М.Піліпенка. Раздзел называецца "Паходжанне беларусаў". Уся сутнасць гэтага раздзела выражаецца адным словам — перабалтызацыя. Згаджаючыся з балцкай тэорыяй этнагенезу беларускай нацыі, з тым, што наш народ узнік у выніку напластавання славян на балтаў, ну ніяк нельга пагадзіцца з тым, што назвы пляменаў радзімічы, дрыговічы і крывічы паходзяць ад балцкіх словаў radimas (знаходжанне), dregnas (сыры, вільготны), kreivas (крывы). Не пераконвае і тое, што латышы называюць расейцаў kreivs, а Расею — Kreivja. Аўтар праходзіць міма, а варта было б згадаць, што летувісы ніколі не называлі дрыгавічаў dreguva ці як аналагічна, а заўжды называлі гудамі (gudas, gudinas). Вярхоўны вяшчун балтаў Крыве Крывейтэ не мог абазначаць крывы над крывымі. Хто б яго слухаць стаў і г.д. Паходжанне радзімічаў добра вывучана. Яны з'явіліся ў Пасожжы, калі там пра балтаў і ўспаміну не было, а ўсе бранзалеты ды грыўні маглі з поспехам быць пераняты імі яшчэ ў прусаў, на заходнім баку славянскай айкумены.

З гэтай нагоды варта было б згадаць Міхайлу Ламаносава, што жорстка крытыкаваў аднаго з нямецкіх акадэмікаў, які выводзіў назву расейскага горада Калмагоры ад шведскіх словаў Helm і garden.

Прапусцім некалькі старонак і ў раздзеле 4, аўтар П.Лойка знойдзем месца пра Грунвальдскую бітву:

"У пасляворсклаўскі перыяд Усходняя Еўропа аб'ядналася пад эгідай Польскага каралеўства. Гэта дало свой плён у бітве пад Грунвальдам. 15 ліпеня 1410 г. аб'яднаным польска-вялікакняжацкім войскам была разбіта крыжацкая армада. Балта-славянскія народы перамаглі лютага ворага, які пагражаў ім духоўным ды фізічным вынішчэннем. Удар па заваёўніках быў настолькі ашаламляльны, што славянскія землі 5 стагоддзяў не ведалі германскай агрэсіі".

І гэта ўсё пра найвялікшую бітву сярэднявечча. І гэта ўсё пра беларусаў у ёй.

Разам з тым такія падраздзелы, як 5.1 Казацка-сялянская вайна, 5.2 Вайна 1654 - 1667 г.г. (аўтар Г.Сагановіч) і шмат іншых выпісаны грунтоўна і дакладна.

Фактычна кнізе не хапіла адзінай канцэпцыі падачы інфармацыі.

У цэлым кніга карысная для тых, хто ведае гісторыю ды сам здольны "адсеяць зерне ад мякіны" і пакідае жадаць лепшага, калі гаворка ідзе пра тых, хто гісторыю вучыць толькі пачынае.

Усяслаў ВОЙНІЧ.

Пачынаць усё спачатку

Тое, што праца ТБМ у заняпадзе — факт відавочны. Але так жыць далей нельга. Справу трэба папраўляць, а, дакладней адраджаць. А каб гэта зрабіць, трэба, на маю думку, правесці аналіз прычын, якія давялі да гэтага. На маю думку яны наступныя:

1. ТБМ на пачатку сваёй працы ўсю ўвагу сканцэнтравала толькі на настаўніках беларускай мовы і літаратуры. Першасныя арганізацыі ўзначалілі яны.

На першых кроках гэта было правільным. Бо каму ж, як не настаўнікам роднай мовы быць яе прапагандыстамі?

А праца на гэтым практычна і скончылася. Усё іншае настаўніцтва (а гэта вялікая сіла і рэзерва актывістаў) засталося па-за ўвагай ТБМ. Не былі створаны, за выняткам, хіба, рэдакцыі раённых газет і раённых Дамоў культуры, першасныя суполкі ў арганізацыях і ўстановах.

2. Вялікім ударам для ТБМ было закрыццё газеты "Наша слова", якая дапамагае раённым і першасным суполкам.

3. Цэнтральная рада недастаткова дапамагала арганізацыйна раёнам.

4. І самым вялікім вынненнем для ТБМ было змяненне адносін да яго нашага новага ўрада. Сучаснаму ўраду беларуская мова, напэўна, не патрэбна. Там усе размаўляюць на "другой дзяржаўнай мове". А ТБМ са сваімі ідэямі адраджэння ўраду нават перашкаджае ў правядзенні інтэграцыі. Для ўрада — чым менш будзе беларускасці на Беларусі, тым хутчэй і лягчэй адбудзецца аб'яднанне з Расеяй. Нездарма ж цяпер моднымі сталі сцвярджэнні аб тым, што беларуская мова з'яўляецца, як і украінская, толькі дыялектам "великого и могучего". Гэта для славянафілаў-аб'яднаўцаў — самая папулярная песня.

А нам трэба аб'ядноўваць суполкі і зноў пачынаць усё з пачатку.

**І.ФУРСОВІЧ,
г. Докшыцы.**

"Мову сваю зберагчы на вякі..."

Глыбокае. Глыбінка. Раён Заходняй Беларусі, дзе на працягу стагоддзяў жывуць побач беларусы і рускія, палякі і татары, яўрэі, латышы, літоўцы... Гэта зямля, на якой нарадзіліся авіяканструктар Павел Сухі, заснавальнік беларускага тэатра Ігнат Буйніцкі, беларускі графік, жывапісец, скульптар Язэп Драздовіч, прэм'ер-міністр урада БНР Вацлаў Ластоўскі, паліт, асветнік, дойлід К.Дуж-Душэўскі...

Бацькоўская зямля іх помніць і шануе, бо яны беларусы. Дух беларускі вітае не толькі ў сельскіх прасторах Глыбоччыны. Але яго можна адчуць і на гарадскіх вуліцах, многія з якіх носяць імёны сваіх слаўтых землякоў. Беларусь пачынаецца з роднай матчынай мовы, якую з малаком маці ўбірае ў сваю маленькую істоту народжанае немаўля. Далей яслі, садок, школа... Сям'я, вуліца, моўнае асяроддзе... Малады глыбачанін, хто ён, на якой мове размаўляе і вучыцца, да чаго імкнецца? На першы погляд усё проста: ён беларус, вучыцца на роднай мове, імкнецца стаць грамадзянінам сваёй дзяржавы. Але гэта толькі на першы погляд. Больш пэўнага пакаленні глыбачан ішлі вучыцца і заканчвалі школу на рускай мове. Беларуская мова знаходзілася ўвесь час у горшых нават умовах, чым нямецкая, ангельская, французская. З трох гарадскіх школ беларускай называлі толькі першую, самую старэйшую. І то ўмоўна, бо роднай мове і ў ёй адводзілася не больш дзвюх-трох у тыдзень гадзін.

Сярэдняя школа №3 у Глыбокім самая новая, хаця нядаўна яна справіла свой 20-гадовы юбілей. Навучанне і выхаванне школьнікаў сёння вядзецца на беларуска-рускай мове (1101 вучань авлодвае школьнымі прадметамі на беларускай мове, 353 школьнікі — на рускай). Перавод школы на беларускую мову навучання ажыццяўляецца з 1990 года паступова, і ў гэтым навучальным годзе ўрокі на родна мове вядуцца з першага па восьмыя класы. Пераходу на беларускую мову навучання папярэднічала прадуманая арганізацыйная і растлумачальная работа з настаўнікамі (а яны ў сваю чаргу пасля з бацькамі), дырэктара школы і яго намеснікаў з актывам бацькоў, на школьным сходзе з бацькамі, кіраўнікамі дзіцячых садкоў і базавых прадпрыемстваў малочна-кансервавага камбіната і камбікормавага завода.

Не двулікую пазіцыю ў той час заняў раённы аддзел адукацыі (аказана фінансавая дапамога ў арганізацыі на базе школы курсаў беларускай мовы для ўсіх жадаючых, аформлен заказ на беларускія падручнікі для 1-х класаў, адкрываліся беларускамоўныя садкі), усе тры школы града аб'явілі прыём першакласнікаў у беларускія класы. Праўда, у першы адраджэнскі год па жаданню бацькоў былі сфармаваны і рускамоўныя класы (па аднаму ў кожнай школе). Наступны набор у першыя класы нашай школы быў абсалютна выключна беларускі... Прывабліўым для бацькоў з'явіўся адкрыты у 1991 годзе першы прагімназічны клас (з навучаннем шасцігодак ангельскай мове), а таксама тое, што дзеці настаўнікаў (у тым ліку і дырэктара) вучыліся ў беларускамоўных класах, быў ажыццёўлены набор школьнікаў у 10 клас з паглыбленым вывучэннем беларускай літаратуры. Карэнным чынам стаў мяняцца школьны змест выхавання вучняў, бо стварэнне нацыянальнай школы непарыўна звязана з працэсам адраджэння беларускай культуры, народных звычаяў і традыцый, абуджэння цікавасці да гісторыі роднага краю. Далучэнню дзяцей да беларускай мовы садзейнічаюць святы роднага слова, конкурсы чытальнікаў і юных паэтаў, выставы, прадметныя алімпіяды, тэматычныя вечары справаздачы і ранішнікі фальклорных груп, драматычных гурткоў і інш. Школьная газета "Живое слова" знаёміць з нумара ў нумар з творчасцю юных аматараў слова. Двое сямікласнікаў школы Малышчыц Віктар (у зборніку "Казкі дзяцей Беларусі"), Гарановіч Васіль, сын дырэктара школы (у зборніку юных паэтаў Віцебшчыны "Крынічка") маюць свае друкаваныя творы, з'яўляюцца ўдзельнікамі радыёперадачы "Першая сцяжына". Сёлета яны і вучаніца 10 класа-ліцэя Чупрунова Наталля сталі дыпламантамі абласнога конкурса юных паэтаў і кампазітараў.

Стала працуюць у рэспубліканскай перыёдцы былыя выпускнікі школы і журфака Ганна Далідовіч у газеце "Рэспубліка", Сяргей Протас у "Звяздзе", Аксана Шыкуць у БелТа. Наш Андрэй Храпавіцкі (цяпер студэнт Полацкага ўніверсітэта) неаднаразова змяшчаў свае вершы на старонках беларускіх газет і часопісаў. "Беларускі дом" прапагандаваў работу школы па навучанню дзяцей роднай мове па першай праграме Беларускага тэлебачання.

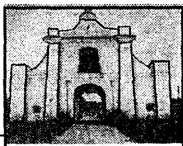
Сёння, калі зноў-такі актывізаваліся захады да пераходу на рускую мову навучання ў цэлым па Беларусі, у пачатку гэтага навучальнага года ніхто з бацькоў будучых першакласнікаў школы не выказаў жадання навучаць дзіця не на роднай мове. Ніхто з іх не адправіў дачку ці сына ў першую ці другую школу горада, дзе другі год запар скасоўваюць беларускамоўныя класы. На пытанне сваіх калег-дырэктараў растлумачыць феномен такой з'явы адказваю даволі банальна — трэба любіць сваю мову. А для гэтага неабходна мець сваю сталую пазіцыю, жыць верай і дзяліцца ёю са сваімі калегамі-настаўнікамі, вучнямі і іх бацькамі. Рады, што я не адзін, што мяне разумеюць і робяць сваю нялёгкую справу мае намеснікі, выключная большасць настаўнікаў школы (у тым ліку рускіх па нацыянальнасці), загадчыкі садкоў школьнага мікрараёна, не перашкаджаюць у вырашэнні дзяржаўнай праблемы беларускай школы работнікі аддзела адукацыі і кіраўнікі раёна.

Па-другое, трэба якасна вучыць дзяцей. Амаль 70% выпускнікоў з класаў паглыбленага навучання замежнай мове і матэматыцы паступаюць штогод у ВНУ, многія з'яўляюцца пераможцамі абласных прадметных алімпіяд па гэтых дысцыплінах, а таксама астраноміі, біялогіі, беларускай мове і удзельнікамі Рэспубліканскай алімпіяды. Настаўніцкія кадры, належная навучальная база дазволілі зрабіць яшчэ адзін крок да больш якаснага зместу навучання і выхавання вучняў: з першага верасня адкрыты два дзесятыя класы-ліцэі (зноў жа ўпершыню ў Глыбокім Беларусі). Словам, нашы маленькія беларусы, надзея нашай роднай Айчыны, змогуць нябыць сучасныя, неабходныя для жыцця веды, якія ім будуць даваць на беларускай мове настаўнікі школы. І родная мова, беларуская культурная спадчына будзе ім заўжды добрымі памочнікамі і дарадцамі.

Я не нацыяналіст, а выразнік сваёй нацыі, я — беларус. Абараняючы сваю гонар і годнасць, звяртаюся да майго народа радкамі ўласнага верша, што ўвайшоў у лірычны зборнік "БЕРАЗВЕЧЧА", выдадзены сёлета ў выдавецтве "Мастацкая літаратура":

***"Нарodзе, прашу не формай салдата,
Не срэбрам адкупнай багатай рукі,
А праўдай і мужнасцю адваката
Мову сваю зберажы на вякі."***

**Віталь ГАРАНОВІЧ,
дырэктар СШ №3
г. Глыбокае, выдатнік адукацыі, сябар Віцебскай абласной Рады ТБМ.**

Лілея Сазанавец

Яго Бог застаўся ў Нёмане

Шпацыруючы па вуліцах Менска, Гародні, Наваградка, Ліды, ды іншых нашых гарадоў і мястэчкаў, міжволі задаеш сабе пытанне: а ці нашыя гэта гарады. Ці беларускія? У кожнага населенага пункта павінна быць нейкая нацыянальная адметнасць. Гэта значыць, нейкая своеасаблівая (хоць у самым малым) архітэктура, свой моўны асяродак, нават характар насельнікаў. Але калі характар ды мова пазнаецца не адразу, то архітэктура, а галоўнае назовы вуліцаў — адразу на відавоку.

Дык вось, назовы вуліцаў нашых гарадоў якраз і не даюць уяўлення аб тым, што гэтыя вуліцы — беларускія. Хутчэй, наадварот. Можна прыехаць упершыню ў любы беларускі горад, цэлы дзень шпацыраваць па ягоных вуліцах і так і не зразумець, у якім жа менавіта горадзе ты знаходзішся, бо вуліцы Савецкая, Ленінская, Суворава, 7-га лістапада ёсць ледзь не ў кожным горадзе былога Савецкага Саюза. Будзь гэта Ліда ці Малыя Васюкі.

Але мне асабіста найбольш рэжа вока вуліца імя каго-небудзь. Мой асабісты прыклад. Дзеля таго, каб мне прыйсці ў госці да бацькоў, патрэбна прайсці па вуліцах: Качана, Паўлава, Таўлая, выйсці на Савецкую, потым прайсці па Кірава, па вуліцы Перамогі, трапіць на 7-га лістапада і нарэшце апынуцца на вуліцы Суворава. З усіх гэтых назоваў я магу прыняць толькі вуліцу Перамогі. Можна аспрэчваць дзейнасць спадароў Качана ды Таўлая, але, па-першае, яны мелі нейкае дачыненне да Ліды, ды ў рэшце рэшт, хоць беларусамі былі. А вось спадары Кіраў ды Сувораў аніяк не могуць лічыцца слыннымі дзеячамі ні майго горада ні Беларусі ўвогуле. Гэтым спадарам можна выказаць толькі ганьбу, але не называць іхнімі імёнамі нашыя вуліцы.

Складваецца ўражанне, што сярод нас, беларусаў, няма слынных людзей, чыім прозвішчам можна было б назваць вуліцу ў горадзе. А між іншым, такіх людзей багата. Іншая справа, што ўжо многа гадоў пра гэтых людзей, сапраўдных беларусаў, і ўлады, і некаторыя дзеячы культуры стараюцца забыць. А калі і ўспамінаюць, дык толькі як калабарантаў ды нацыяналістаў.

Мне б хацелася узгадаць зараз толькі аднаго беларуса. Я не патрабую, каб ягоным прозвішчам называлі вуліцу ў Наваградку (на Наваградчыне ён жыў), але я лічу: пра жыццё і дзейнасць гэтага чалавека патрэбна ведаць. І пры гэтым карыстацца не толькі аповесцю паважанага спадара Алеся Бажко "Жывыя прывіды".

Я маю на ўвазе слыннага беларуса, таленавітага чалавека, майго земляка Барыса Рагулю.

Барыс Рагуля нарадзіўся 1 студзеня 1920 года ў Турцы. Ягоны бацька, лекар, памёр, калі сыну было толькі два гады. Выхаваннем хлопчыка займалася маці, якая сама належала да беларускай грамады. Менавіта дзякуючы маці, Барыс і ўсвядоміў сябе беларусам.

Пасля смерці бацькі Барыс разам з маці пераехаў жыць у Любча. У гэтых мясцінах прайшло дзяцінства Барыса Рагулі і ягонае дзейнасць на ніве беларусчыны перад другой сусветнай вайною і ў гады самой вайны.

З самага ранняга дзяцінства Барыс пачуваў сябе не палякам, не расейцам, а, менавіта, беларусам. Хоць і не так лёгка гэта было зрабіць. У 1930 годзе Барыс паступіў у беларускую гімназію, але ўжо ў 35-тым годзе гэтая гімназія была зачынена палякамі. Прыйшлося перайсці ў польскую гімназію імя Адама Міцкевіча. Барыс вельмі хацеў стаць лекарам, як бацька. А дзеля гэтага патрэбна было вучыцца. Як піша сам Барыс Рагуля ў сваёй кнізе "Беларускае студэнцтва на чужыне": "У беларускай гімназіі я **ведаў**, што я беларус, а ў польскай я **адчуў** сябе беларусам".

Палякі не вельмі лічыліся з беларусамі. Калі Барыс Рагуля паступіў на медычны факультэт універсітэта імя Стэфана Баторыя ў Вільні, польскія ўлады, не зважаючы на закон, не далі яму давучыцца і забралі ў польскае войска. Калі б Барыс не падкрэсліваў так апантана, што ён беларус, яму можа б і далі магчымасць давучыцца. І хто ведае, ці так склалася б яго жыццё, як склалася.

Вайсковая служба. І зноў тое, што Барыс і ягоныя сябры былі беларусамі, польскімі ўладамі было заўважана. Калі б яны былі палякамі, займалі б у войску першыя месцы, а так толькі сёмае. Хоць у галаву лезлі думкі: "Што я тут раблю", вайсковая служба сваю карысць беларускім хлопцам прынесла. Вайсковая выпраўка згадзілася пры далейшых падзеях.

Для Барыса Рагулі вайна пачалася 1 верасня 1939 года, бо ён жа быў вымушаны служыць у польскім войску. На самым пачатку вайны Барыс быў паранены і трапіў у палон. Дарэчы там яму было патлумачана, што ён як польскі жаўнер можа мець пратэкцыю паводле Генуэзскай канвенцыі. Як вядома, савецкія салдаты ды афіцэры такой пратэкцыі мець не маглі, бо Сталін лічыў, што савецкі салдат трапіць у палон не можа. Дарэчы, ў лагер для ваеннапалонных прыязджалі беларусы з Беларускага Камітэту ў Берліне. Барыс і ягоныя сябры лічылі тады гэтых людзей калабарантамі. І толькі пасля, спазнаўшы на асабістым досведзе тое, што тыя людзі казалі праўду, яны іх зразумелі. На жаль, многім з іх гэтая праўда каштавала жыцця альбо шматгадовай эміграцыі.

Барыс не мог памірыцца са сваім становішчам палоннага і вырашыў уцякаць. Першая спроба была няўдалай. Толькі пасля таго, як Барысу з сябрамі ўдалося навесці кантакты з ангельскімі палоннымі, ім удалося ўцячы. З вялікімі цяжкасцямі дабраўся да хаты. Гэта быў 40-вы год. Заходняя Беларусь была тады ўжо савецкай. Барыс уладкаваўся працаваць настаўнікам у Любчанскую школу. Школа была расейскай. Гэта было не першае сутыкненне Барыса з расейшчынай на Радзіме. Яшчэ маючы 10 гадоў ад роду ён служыў прыслужнікам у царкве і меў непрыемную размову з рускамоўным святаром, пасля чаго адмовіўся прыслужываць у царкве. Тое самае здарылася з ім і ў школе. Калі Барыс пацікавіўся ў дырэктара, чаму школа расейская, той спытаў: "А вы што — нацыяналіст?" Праз месяц Барыса арыштавалі. Пасля шматлікіх здзекаў у 1941 годзе быў вынесены прысуд — смяротны.

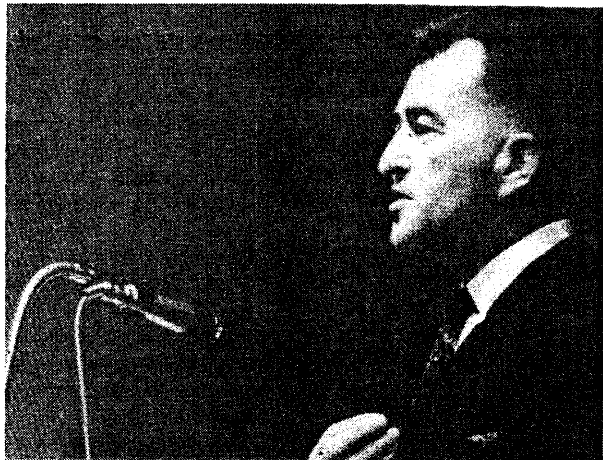
Але пачалася вайна. Арыштаваных вывелі на падворак "амерыканкі", потым на вуліцу. Там Барысу ўдалося змяшацца з калонай з гарадской турмы. Гэта і выратавала яму тады жыццё. Апынуўшыся ў звычайнай турме, Барысу ўдалося ўцячы. Зноў смяротныя прыгоды, і нарэшце ён дома. Там ён даведаўся, што пры бамбёжцы загінула ягоная маці, якая ратавала раненых у Навградскім шпіталі.

З гэтага часу пачалося сапраўднае змаганне за Беларусь. Барыс паехаў у Навагрудак. Дзеля таго, каб мець магчымасць ратаваць беларусаў, якіх немцы лічылі за камуністаў, хоць тыя былі беларускімі патрыётамі, Барыс стаў перакладчыкам. Ён добра валодаў нямецкай мовай. І гэта яму вельмі дапамагала. Напэўна, тое, што Барыс быў перакладчыкам у немцаў, і дало падставы спадару Алесю Бажко лічыць Рагулю фашысцкім прыслугачом. Не магу з гэтым пагадзіцца.

Справа беларушчыны не магла быць лёгкай. Акрамя немцаў, даводзілася змагацца і з асаднікамі — гэта былі палякі, якія прыехалі з Берліну нібыта як з Беларускага Камітэту, а на самой справе хацелі рабіць польскую справу сярод беларусаў. Барыс Рагуля зрабіў усе намаганні, каб немцы дазволілі адчыніць не толькі народныя беларускія школы, але і беларускую семінарыю і гімназію. Былі створаны Беларускі дом, дзейнічаў беларускі хор.

У Навагрудку была спроба стварыць беларускую Самаахову. У 43-м годзе была створана моладзевая арганізацыя Саюз Беларускай Моладзі (СБМ). Сябрамі гэтай арганізацыі ў асноўным былі слухачы Настаўніцкай семінарыі, у якой выкладчыкам працаваў Барыс Рагуля.

(Заканчэнне ў наступным нумвры.)

Др. Барыс Рагуля ў часе інаўгурацыйнай прамовы пасля выбару на Прэзідэнта Лонданскай Медычнай Акадэміі.

Лістапад, 1973 год.

Роздум на Дзяды

Сёлета на Дзяды хадзілі мы на гарадскія могілкі Гародні. Нас узрушыла тая колькасць людзей, якая прыйшла на могілкі наведаць сваіх сваякоў, продкаў, сяброў. Доўгія ланцугі машын паабапал шашы прасціраліся далёка ў абодва бакі ад могілак. Гэта вельмі добра, што людзі прыходзяць да тых, хто ўжо пайшоў ад нас, але пакінуў на гэтай зямлі сваіх нашчадкаў, свае справы.

Трохі меней, але сустракаліся людзі і на старых праваслаўных і каталіцкіх могілках, куды яны прыходзілі, каб ушанаваць памяць ці то сваіх родных, ці то проста людзей, якія пакінулі важкі след у гісторыі горада.

Апошнія восеньскія кветкі і дрыготкія агеньчыкі маленькіх свечак стваралі адчуванне ціхай жалобы і задуменнасці.

Але вось і вайсковыя могілкі. Чыста, прыбрана і... вельмі самотна. Вялікі помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў, невялікія крыжы на магіле польскіх жаўнераў, сціплыя праваслаўныя ды каталіцкі крыжы на магілах абаронцаў Гародні ў 1939 годзе, раўнюткія рады безыменных нямецкіх крыжоў... І ніводнага жывога чалавека побач.

Дарэчы, мяне яшчэ з дзяцінства (а я вырасла на Ўсходзе Беларусі) турбавала пытанне: калі пад час вайны гінулі і савецкія, і нямецкія жаўнеры, чаму нідзе няма нямецкіх магіл — гэта ж таксама былі людзі. Ва Ўсходняй Беларусі я такіх магіл не бачыла. Таму вайсковыя могілкі ў Гародні, на мой погляд, унікальныя.

Вось куды трэба вадзіць моладзь, каб яны бачылі, што такое вайна! Бо калі бачыш, як побач знайшлі апошні прытулак і польскія жаўнеры, і савецкія, і нямецкія, калі некалькі асобных магіл — але большасць безыменныя ці вялікія брацкія магілы, дзе нават няма імёнаў, прозвішчаў — "2 невядомых", "шараговы" ці навогул "слава героям" — пачынаеш па-іншаму глядзець на вайну. Большасць пахаваных тут — маладыя хлопцы, мужчыны. Недзе іх чакалі маткі, жонкі, дзеці, але шмат хто з іх нават не даведаўся, дзе знайшоў апошні прытулак іхні сын, муж, бацька. Няма каму прынесці кветкі. Паправіць насып, проста пастаяць побач. Дык навошта тыя войны, захопы чужых земляў?! Нават пры самым лепшым раскладзе лёсу нашае жыццё — толькі імгненне пасярод вечнасці. І ты застаешся на гэтай зямлі толькі столькі, колькі захоўваецца памяць пра цябе. Дык ці варта ісці некуды, каб абараняць чужыя інтарэсы, каб потым заставаліся на чужой зямлі чужыя магілы...

Н.КАНУННІКАВА,
г. Гародня.

Сяргей Абламейка. Беларускія раздарожжы

(Беларуская служба радыё "Свабода")

Зноўку нехта выйшаў шукаць Шчаслівую Беларусь. Ідучы па звілістых шляхах гісторыі ён будзе пільна ўглядацца ў акаляючыя гушчары неадбыўшагася: ці не міргне недзе незямным святлом папараць-кветка беларускага шчасця.

Распачаты на "Свабодзе" цыкл перадачаў прысвечаны аналізу нявыкарыстаных магчымасцяў гістарычнага развіцця — таго, што магло б надаць лёсам беларусаў больш памысны ход. Падзеяй гэтыя перадачы могуць стаць зусім не за арыгінальнасць задумы. Не так даўно анкету на гэтую тэму друкаваў часопіс "Крыніца". Падзея ў тым, што адбываецца імклівае развіццё: кароткія, не заўсёды глыбокія адказы не канкурэнт для сістэматычнага даследвання.

Між тым, менавіта, на гэта дазваляе спадзявацца ўступная размова з Валянцінам Грыцкевічам, які па праву можа лічыцца экспертам у гэтай праблематыцы, якую мне даводзілася з ім абмяркоўваць шмат раней, калі такая пастаноўка пытання выглядала значна больш эканамічнай, чым сёння.

Сапраўды, чаго вартае даследаванне неіснаваўшага, неадбыўшагася? Сёння, калі адышло за межы рэальнага шмат з таго, пра што марылася толькі ўчора, адказ на гэтае пытанне не такі просты. Тое, што здавалася гульнёй, набывае выразныя рысы аналітычнага метаду, прыдатнага для практычнага ўжывання. Разгляд працэсу з пункту гледжання магчымых адхіленняў [illegible]аўно вядомы прыём, які прыносіць практычныя вынікі ў навуцы і тэхналогіі. Паглядзім, ці здолее сп. Абламейка скарыстаць патэнцыял метаду, не збіцца на пералік пошасцяў і няўдачаў, не ліць слёзы над скрадзенай каронай Вітаўта і іншымі дарагімі ценямі.

Дарэчы. Распачатая шаноўным радыёжурналістам працэдура будзе нялёгкім экзаменам для беларускай гістарыяграфіі, праверкай аб'ектыўнасці і паўнаты. На ўласным досведзе ведаю, да якіх дзіўных вынікаў прыводзяць гістарычныя эксперыменты, бо яшчэ ў 1986 г. я самастойна выдумаў для міжваеннай і пасляваеннай Еўропы гіпатэтычную структуру — Балта-Чарнаморскі Звяз з, як сёння кажуць, краінаў Балтыі, Беларусі і Украіны. Толькі праз некалькі год я даведаўся пра такія ж праекты 1918 года і пра захады 20-х гадоў па стварэнню Балтыйскага звязу на чале з Рэччу Паспалітай. Нарэшце ў 90-я гады таксама ў якасці жарту я прапанаваў быў сябрам назоў Крыўя для маленькай дзяржавы, якая магла б паўстаць у 1918 годзе на месцы Беларусі, калі б... Мая задума несумненна прывяла б у захапленне В.Ластоўскага, але, клянуся, што на той час я нічога не чуў пра яго і не ведаў.

Так што я спадзяюся пачуць нешта цікавае і ад сп. Абламейкі. Жадаю яму поспеху, а нам — чыстага эфіру.

Д.ЖУКОЎСКІ,
г. Гародня.

Горны Скробаў і Канстанцыя Буйло

(Студзень 1998 года — 105 год са дня нараджэння паэткі)

Каб заахвоціць маю асобу яшчэ болей краязнаўчай працай відны беларускі энцыклапедыст лаўрэат Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Якуб (Якаў) Адамавіч Якубоўскі спецыяльна для мяне склаў спіс усіх населеных пунктаў Баранавіцкага раёна па стану на 1989 год. Калі я даведаўся, што славутая беларуская паэтка Канстанцыя Буйло нейкі час была звязана з маёй Берасцейшчынай і менавіта з Баранавіччынай, дык я адразу кінуўся перабіраць гэты спіс, але дарэмна — Горнага Скробава, у якім яна жыла, працавала, пісала вершы, у ім не знайшоў.

Тады ўзяў на рускай мове энцыклапедычнае выданне "Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Брэсцкая вобласць", але і там гэтая мясціна недзе "правалілася", як у той бяздоннай бочцы. Мне дык заўсёды здавалася, што такі славуты чалавек, як аўтарка славутай песні "Люблю":

Люблю наш край — старонку гэту,
Дзе я радзілася, расла,
Дзе першы раз пазнала шчасце,
Слязу нядолі праліла.

Канстанцыя Буйло заслужыла сваёй працай, сваім бескарыслівым жыццём, сваімі творамі ў Горным Скробаве, каб гэтую мясціну без усялякіх сумненняў абвяціць помнікам культуры.

Але яшчэ раз вернемся да верша "Люблю":

Люблю народ наш беларускі,
Хаціны ў зелені садоў,
Залочаныя збожжам нівы,
Шум нашых гаяў і лясоў...

Сёння нам амаль што ўсё вядома пра гісторыю гэтага песеннага твору. Створаны ён у лясніцтве Адрованж, што каля Вішнева. Тады бацька вядомай паэткі працаваўвай аб'ездчыкам у лесе графа Бутэн-Храптовіча. А стымуляваў да напісання шэдэўра "Люблю", як аказалася дзівосны ружар, які знайходзіўся на ўзлеску, і які вельмі хваляваў, трывожыў і абуджаў душу Косткі (так пяшчотна звалі Канстанцыю Буйло родныя і блізкія. - М.М.). Як піша паэт і выдатны даследчык Алег Лойка: "Дэбют К.Буйло — ранні, як і ў М.Багдановіча — у шаснаццаць год. Першую кніжку "Курганную кветку" К.Буйло выдала маючы дваццаць адзін год. Ранні дэбют быў разам з тым шматабяцаючым: у літаратуру ішоў вельмі чулы лірык, і нездарма верш 17-гадовай паэтэсы "Люблю", напісаны ёю ў Вішневе 25 жніўня 1910 г., а цераз год надрукаваны ў "Нашай ніве" (1911, №24) стаў асновай для адной з любімых, папулярных і сёння песень."

І сумна робіцца, калі неахайныя людзі і выдаўцы без належнай адказнасці бяруцца за творчасць Канстанцыі Буйло. Так, у зборніку "Коціцца рэха" К.Буйло (1993) пад вершам "Люблю" мы бачым лічбы "1913". Гэта так папрацавала яго ўкладальнік Дыянана Чаркасава.

...Горны Скробаў усё ж я знайшоў на адной з карт. Ён знайходзіцца амаль што побач з гарадскім пасёлкам Гарадзішча Баранавіцкага раёна. Раней людзі добра ведалі і Горны Скробаў, і Дольны Скробаваў, і Дзеўчаполе. Якія цудоўныя, дзівосныя, духмяныя назовы! Але чыноўніку гэтае тапанімічнае сувецце, што нож ля сэрца... Ды калі яшчэ ўзяць, што ён і не мясцовы паходжаннем , а прыблуда! Дык сёння няма ні Горнага, ні Дольнага Скроба, як і дзеўчаполе, аб'ядналі іх у нейкае каструбаванае і мярцвяцкае Скробава...

Як у сувязі з гэтым і не згадаць старажытнае пасяленне Падстарынне, якому 500 год з гакам, — гэта радавая мясціна класіка беларускай літаратуры Алеся Гаруна, адтуль выкінулі літару "д", што ўвяло ў вялікі зман і дало падставу зрабіць памылку вучонаму У.Казбяруку перанесці радзіму яго бацькоў у суседні раён — Івацэвіцкі...

Смешнае ў сувязі з гэтым атрымалася таксама з вучоным А.Нянадаўцом. У 1995 годзе ён выдае кнігу "Брэстчына: Назвы населеных пунктаў паводле легендаў і паданняў". Буйнай фантазіі гэтага даследчыка няма ніякіх разумных межаў. У свой час улады з назвы сталіцы мальтыйцаў ВКЛ — мястэчка Стваловічы адкінулі літару "в", атрымалася Сталовічы. Не ведаючы пра гэта, А.Нянадавец піша "А тое месца, дзе яны (маюцца на ўвазе татары. — М.М.) баранчыка елі, назвалі Сталовічамі."

...Перш чым перайсці да тых далёкіх гадоў працы Канстанцыі Буйло на тэрыторыі сённяшняй маёй Баранавіччыны, давайце калі ласка, пагартаем яе жывую і вельмі горкую паэму "Па трасе гацях" і спынімся на гэтых радках:

З Вільні кінула дзяўчыну доля
Ў Горны Скробаў, у тое Дзеўчаполле,
Дзе памешчык дзеўчапольскі з сынам
Нанялі настаўніцай дзяўчыну,
Каб яна прыгатавала Толю
У першы клас гімназіі,
не болей.

У гэтым хвалюючым творы паэтка яскрава адлюстравала, у якіх незвычайна невыносных маральных умовах даводзілася ёй навучаць маленькага сына памешчыка. З аднаго боку пэўная і напышлівая незадаволенасць памешчыка тым, што маладая настаўніца без яго дазволу ўзяла яшчэ двух сыноў яго падначаленых, з другога — дзіця, якое засталося без маці, усёй сілай свайго сэрца палюбіла яго, і гэты ласкавы Толік даў ёй моц выстаяць і выдатна падрыхтаваць яго да паступлення праз экзамены ў гімназію. Потым Анатоль Дзеўчапольскі дабіўся вялікіх поспехаў у дыпламатыі.

У вёсцы з такім незвычайным, як Горны Скробаў, Канстанцыя Буйло шмат пісала. З тае пары захаваўся сшытак яе вершаў, якія былі напісаны на дзвюх мовах — беларускай і расейскай — двума напісамі — кірыліцай і лацініцай.

У цэнтральнай бібліятэцы Акадэміі навук Летувы і дасюль ёсць белы прадаўгаваты канверт з аўтографам і з сям'ю вершамі Канстанцыі Буйло, якія яна накіравала ў Вільню ў газету "Наша ніва" састанцы Гарадзішча Менскай губерні з маёнтка Горны Скробаў. Частка тых вершаў была надрукавана ў кнізе "Курганная кветка", а частка так і пахавалася ў архівах. У "Курганную кветку" з Горнага Скробава ўвайшлі "Раніца":

У вакно маё яснасць глядзела
Ўсходам ясных вялікіх вачэй
З русалчыных святлістых плячэй;
Росы мглістыя хваляй ляцелі...

"Рута":

У гаршчочак зямлі я даўгно ўжо калісь
Кветку руты жывой пасадзіла:
Палівала яе, дагледала яе —
Мая рута на дзіва ўрадзіла.

"Рана":

О, не кажыце вы, што рана загаілась,
Што меней кроў яе ўжо аблівае:
Хоць слёзаў не відаць, ды енкі не спынілісь;
Хоць часам нават смех на вуснах заіграе...

З ненадрукаваных вершаў з Горнага Скробава ў Вільні асабліва сілай і моцай кранае "Адказ на "З Богам ідзі!.." Мабыць гэтыя радкі маладая настаўніца аддала паперы, калі памешчык раз'юшана выгаворваў ёй, але сутыкнуўся з яе адмовай нешта змяніць з самой сабою:

Глянь! Сэрца маё — то ж суцэльныя раны,
Што ныюць, бясконца баляць.
Душа — яе струны ўсе надарваны —
Акордамі енку дрыжаць.

А пачынаецца гэты верш так:

Так, з Богам ідзі, а цярпець так не трэба,
З адвагай ідзі ты дарогай жыцця,
Вядзі ты да шчасця, вядзі ты да неба,
Лучом заясней у цямроці пущця...

Вершы, якія ішлі з Горнага Скробава ў Вільню праходзілі цераз шчырыя і добрыя рукі і сэрцы Вацлава Ластоўскага і Янкі Купалы. Апошні ў сваім лісце да І.Клейнбарта ад 11 студзеня 1929 года ўспамінаў (даецца ў маім перакладзе з расейскай мовы. — М.М.): "У часы прабывання ў "Н.Н" ("Нашай ніве". — М.М.) маім першым абавязкам было папраўляць калінекалі непапраўныя надасланыя ў рэдакцыю вершы. Не было чаго папраўляць толькі ў Якуба Коласа, Багдановіча, Бядулі, Гаруна, Цёткі, Буйло, Гурло, Журбы — няшмат, у каго ў сэнсе рытмікі, у каго — замена небеларускага слова ці фразы беларускімі" Вось як высока адзначыў першыя крокі Канчстанцыі Буйло Янка Купала на паэтычны Алімп.

І меў рацыю Янка Купала, калі чытаў яе вось гэтае і захапляўся:

О! Дайце мне моцы злячыць усё гэта
Ды скрыдлы маім прычапіце плячам,
Тады я дарогу да сонца, да света,
Да шчасця дарогу знайду тады вам.

Пасля заканчэння працы ў Горным Скробаве Канстанцыя Буйло накіравалася да сваіх бацькоў, а яе вершы напісаныя там пачалі жыць самастойным жыццём і... рабіцца народнымі песнямі, як, напрыклад, "Рута", якую ўжо пачуў у Шчучынскім раёне Анатоль Сыс. У тым і ёсць прыцягальная сіла і прывабнасць сапраўднай паэзіі.

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
правадзейны сябар Геаграфічнага таварыства,
г. Баранавічы.

АПОВЕСЦЬ ПРА СЛОВЫ

Паліць. Паляна. Поле. Палон.

Даследуючы беларускую мову даведыйскага перыяду я нечакана сутыкнуўся з тым, што такое прывычнае і беларускае слова поле ўзнікла ў нашай мове значна пазней, чым лес, стэп. Хаця яго распаўсюджанне дае падставу ў гэтым сумнявацца. Былі плямёны паляне, і стэп называўся Дзікае поле і г.д. Але, калі заглянуць трохі глыбей, то ўсё становішча на сваё месца. Заглянуўшы глыбей ў нашую мову даведыйскага перыяду мы прыйдзем да высновы, што нашыя далёкія прашчуры былі лясным народам. Адсюль і пачнём. Лес па сваёй прыродзе неаднародны. Але асобныя неаднароднасці відны лепш, а іншыя горш. Найлепш у лесе праглядваецца такая неаднароднасць, як паляна. Чалавек заўважыў, што адна з асноўных прычын узнікнення палянаў гэта пал, пажар. Калі хочаш зрабіць паляну трэба паліць лес. Пал, выпал, падпал, апал — усе гэтыя назоўнікі ўжываюцца да гэтага часу. Сюды ж адносім і слова палка, палена, паліва. Палкі і палены служылі для апалу, для паліва. Ужо ў наш час сюды гладка дапасавалася слова запалка, а яшчэ пазней запальнічка. Палена ў сваю чаргу дало палю. У беларусаў гэта тоўстае бервяно, якое забіваюць у зямлю, тая ж баба. У украінцаў гэта звычайны кол. "Здраднікіў на палю", — крычаць баевікі УНА-УНСО. Палена дало і паліцу. У беларусаў зараз ужываюцца словы дубіна і булава. Але паліца рабілася з палена. І гэтае слова ў старажытнасці ўжывалася.

Паляна.

Перайшоўшы лясныя паляны чалавек выйшаў на вялікую бяскрайнюю паляну. Яна павінна была займець трохі адрозную назву. І паляна стала полем. На полі рос палын. У полі жылі паляне і палоўцы. У поле забіралі ў палон. Як у вялікага казахскага паэта Алжаса Сулейменава:

"Паланянку ў чыстым полі паланілі
І ў палын рванўушы полы павалілі".

Полы тут ад іншага слова, ад слова палавіна. Але слова полы (пусты) — ад поля. Поле сапраўды выглядае пустым у параўнанні з лесам. Да гэтых словаў прымыкае слова палоць, праполка. Палоць — апусташаць ад лішняга.

Ад словаў поле, паляне і назва народа палякі і краіны Польшча.

Ад слова поле — палетак, палетка.

Ад палена — паленіца і палянгвіца.

А ў пачатку ўсяго пал — агонь.

Станіслаў СУДНІК.

Гара. Горад. Агарод.

Адкуль пайшло слова горад. Безумоўна, трэба разумець, што гэтае слова не ўзнікла ў надта глыбокай старажытнасці. Тады гарадоў проста не было. Першы горад, які вядомы як горад індаеўрапейскай цывілізацыі ўзнік усяго 2300 гадоў да нашай эры і называўся Хатус, што абазначала проста: "хаты".

Дзесці тады ўзнікла і слова, якое абазначала тэрмін "горад". Але мне невядома, як яно гучала. А вось гадоў за 1,5 - 1,0 тысячы да нашай эры гэты тэрмін ужо аказаўся запісаным. У беларускай гісторыі вучаць, што слова горад узнікла ад словаў гарадзіць, агароджа. Маўляў, паселішча, якое абносілася агароджай і называлася горадам. І ў гэтым была б логіка, калі б не свед.чанні сівой мінуўшчыны.

На санскрыце, старажытнай койнэ індаеўрапейскіх, у тым ліку і беларускай, моваў, азначэнню "горад" адпавядае слова "нагара" (на гары). Тэрмін "гараджане" гучыць як "нагараджана" і пішацца, нават, праз літару "дж".

Такім чынам, слова горад пайходзіць ад месца свайго традыцыйнага размяшчэння — на гары. Слова агароджа ўзнікла таксама ад гэтай гары і абазначае вакол гары, так як і абсяг, азоба, атачэнне, утвараецца з дапамогай прыстаўкі а. Агароджа абносілася вакол гары і вакол

Крыжакі пад Навагрудкам.

таго, што было на гары. Унутры агароджы знайходзіўся агарод, які страціўшы прыстаўку ператварыўся ў гарод ці горад. Такім чынам, першаасновай гэтага гнязда слоў з'явілася слова гара. Словы гарадзіць, гарадзішча, Гародня, Навагрудак — усе адгэтуль.

Станіслаў СУДНІК.

Часовы выканаўца абавязкаў рэдактара Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
2313000, г. Ліда-2, а/с 7.

Рэдакцыйная рада:
Генадзь Бураўкін — старшыня,
Людміла Дзіцэвіч, Сяргей Запрудскі,
Аляксей Пяткевіч, Аляксей Рагуля,
Аляксей Саламонаў, Павел Сцяцко,
Алег Трусаў, Эрнэст Ялугін.

Аўтары нясуць поўную адказнасць за падбор і дакладнасць прыведзеных інфармацый.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі і друку Гродзенскага аблвыканкама.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Кошт свабодны. Газета падпісана да друку 20.01.1998 г.
Наклад 2500 асобнікаў. Замова № 210